

CAHLE INEDITE DE LA BOTOȘANI*

PARASCHIVA-VICTORIA BATARIUC**
EDUARD SETNIC***

Colecțiile arheologice ale Muzeului Județean Botoșani, bogate și diversificate, conțin piese datând din epoci istorice diferite, între care cele ce se încadrează din punct de vedere cronologic în perioada evului mediu formează o grupă distinctă, dar fără a fi prea numeroasă. Între obiectele diverse ca utilitate, dar și ca material și tehnică de obținere, care formează colecția de arheologie medievală se detașează câteva cahle și fragmente de cahle, datând din perioada secolelor XV – XVII. Aceste obiecte care se încadrează în marea familie a ceramicii monumentale au ajuns în colecțiile Muzeului Județean Botoșani în urma unor descoperiri fortuite făcute de-a lungul timpului și, pentru cea mai mare parte a fragmentelor nu se cunoaște cu precizie locul de descoperire. În aceste condiții se pot doar formula unele ipoteze legate de proveniența fragmentelor de cahle aflate în patrimoniul Muzeului Județean Botoșani, ipoteze care se bazează pe informații furnizate de lucrări apărute anterior.

Astfel, în anul 1970 vedea lumina tiparului repertoriul descoperirilor arheologice din Moldova, elaborat de Nicolae Zaharia, Mircea Petrescu-Dîmbovița și Emilia Zaharia, repertoriu în care se găsea informația că la Dorohoi, „în preajma bisericii Sf. Gheorghe (de fapt Sf. Nicolae, n.n.), ctitoria voievodului Ștefan cel Mare, lângă centrul de înșămânțări artificiale, s-au descoperit fragmente ceramice și cahle caracteristice secolelor XV și XVI, precum și mici plăci decorative de formă triunghiulară, cu marginile răsfrânte și având în centru câte o proeminență de formă spatulară, acoperite cu smalt verde și galben, care serveau la umplerea golurilor rămase între discurile ornamentale”¹. În aceeași lucrare, vorbindu-se despre descoperirile făcute în orașul Botoșani, în preajma bisericii de la Popăuți, ctitorie a lui Ștefan cel Mare, se face precizarea că „muzeul din Botoșani posedă plăci decorative cu smalturi galbene și verzi”², cahle și fragmente de cahle provenite de pe teritoriul orașului Botoșani fiind

* Articol inedit.

** Muzeograf, doctor în istorie la Complexul Muzeal „Bucovina” Suceava.

*** Muzeograf la Muzeul Județean Botoșani.

¹ N. Zaharia, M. Petrescu – Dîmbovița și Em. Zaharia, *Așezări din Moldova. De la paleolitic până în secolul al XVIII – lea*, București, 1970, p. 237 (în continuare *Așezări*).

² *Ibidem*, p. 229.

menționate și în noua versiune a *Repertoriului Județului Botoșani*³. Fragmente de cahle au fost descoperite și în diverse puncte de pe teritoriul județului Botoșani, mai cu seamă în așezări rurale precum Bobuleștii din Vale, comuna Ștefănești, „La Curte”⁴; Cătămărăști, comuna Mihai Eminescu „La Țintirim” sau „La Ocoale”⁵; Darabani „partea dinspre nord – vest de iazul Bălășescu”⁶; Ionășeni, com. Trușești, „La Țintirim”⁷; Ionășeni, comuna Vârfu Câmpului, „La Temelii”⁸; Răuseni, „La Odae”⁹; Stănțești, com. Mihai Eminescu „La ciocan”¹⁰; Ștefănești – „Râpa la Burci”¹¹. Toate aceste fragmente ceramice se păstrează în colecțiile Institutului de Arheologie din Iași¹². Nu este exclus ca o parte importantă a fragmentelor de cahle aflate în colecția de arheologie a muzeului botoșănean să provină atât de pe raza orașului Dorohoi, unde știm că se găsea o curte domnească¹³, și unde în anul 1495 Ștefan cel Mare a ctitorit biserica cu hramul Sfântul Nicolae¹⁴, cât și din preajma altei ctitorii ștefaniene, biserica Sfântul Nicolae de la Popăuți, edificată la o margine a târgului Botoșani în anul 1496¹⁵.

Ne propunem, în cele ce urmează, să facem cunoscute fragmente de cahle inedite, care se păstrează în colecțiile Muzeului Județean Botoșani. Din punct de vedere metodologic am optat pentru prezentarea celor câtorva piese ce fac subiectul studiului nostru, sub forma unui catalog, ordonat cronologic, menționând atât încadrarea tipologică, după clasificarea propusă de Paraschiva – Victoria Batariuc¹⁶, cât și datele tehnice precum materialul și procedeele de obținere, în ordinea procesului tehnologic, datarea, analogiile. În lipsa unor informații precise legate de condițiile de descoperire, încadrarea cronologică a fost realizată pe baza analogiilor oferite de piese similare.

*
* *
*

1. Cahlă cu decor heraldic, stema dinastică a Moldovei, fragment; picior de montare tronconic; tipul VIII a¹⁷. Fără număr de inventar.

³ Al. Păunescu, P. Șadurschi, *Repertoriul arheologic al României. Județul Botoșani. Municipiul Botoșani*, în „H.” IX, 1994, pp. 21-22, fig. 4 / 1 – 2; P. V. Batariuc, *Elemente heraldice pe cahle descoperite în Moldova (secolele XV – XVI)*, în „A. G.”, II (VII), 1995, 1 – 2, p. 322, fig. 5/1.

⁴ *Așezări*, p. 270, pl. CCIV / 20.

⁵ *Ibidem*, p. 233, pl. CCLVI/3 – 4.

⁶ *Ibidem*, p. 286, pl. CCXXVI / 7.

⁷ *Ibidem*, p. 249, pl. CXXXI / 15, 19.

⁸ *Ibidem*, p. 300, pl. CCXXXII/1.

⁹ I. Ioniță, *Recunoașteri arheologice în regiunea satelor Pogorăști și Răuseni (r. Botoșani, reg. Suceava)*, în „A. M.”, I, 1961, p. 303, fig. 9 / 1 – 3; *Așezări*, pp. 259 – 260, pl. CXXXVII / 2 – 8.

¹⁰ *Ibidem*, p. 264.

¹¹ *Ibidem*, p. 281, pl. CCXXI / 14; CCXXII/ 6, 9 – 10.

¹² Informație doamna dr. Rodica Popovici, căreia îi aducem mulțumirile noastre.

¹³ *Istoria românilor*, vol. IV, București, 2001, pp. 178, 180.

¹⁴ Al. Păunescu, P. Șadurschi, *op. cit.*, p. 114.

¹⁵ *Ibidem*, pp. 124 – 126.

¹⁶ P.V. Batariuc, *Cahle din Moldova*, pp. 81 – 97, fig. 1 – 68.

¹⁷ *Ibidem*, pp. 87 – 88, fig. 1/24.

Proveniența: zona orașului Botoșani, biserica Sfântul Nicolae, Popăuți (?).

Dimensiuni: L = 130 mm; l = 65 mm; G = 15 mm; l chenar = 80 mm¹⁸.

Material/tehnică: pastă aspră, bine frământată, omogenă, cu nisip cu granulație medie și mare; imprimare în tipar; asamblare manuală; angobă albă; ardere oxidantă; smalt verde; ardere oxidantă.

Descriere: cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport cu chenarul liniar, simplu; decor în relief. Se păstrează colțul superior stâng¹⁹, cu reprezentarea îngerului pseudotenant²⁰ flancat de stea cu șase raze precum și de coarnele arcuite ale bourului, cu stea între ele. Îngerul pseudotenant a fost figurat cu fața rotundă, pomeții marcați, ochii mari, părul scurt până la baza lobului urechii și buclat, având pe cap o semilună (?) culcată, cu unul din vârfuri îndreptate în sus. Smaltul prezintă numeroase cracluri, datorate, probabil, arderii secundare (fig. 1/1).

Încadrare cronologică: sfârșitul secolului XV, intervalul 1480 - 1490²¹.

Analogii: cahlle similare au fost descoperite la Cetatea de Scaun²² și într-o locuință de orășean de pe strada Ștefan cel Mare din Suceava²³. Cahlle asemănătoare, fără a fi identice, provin de la Cetatea de scaun a Sucevei²⁴, Cetatea Neamțului²⁵, curțile domnești de la Hârlău²⁶ și Iași²⁷, precum și într-o locuință de orășean de la Tg. Trotuș²⁸.

2. Cahlă cu decor heraldic, stema dinastică a Moldovei, fragment; picior de montare tronconic; tipul VIII B a²⁹. Fără număr de inventar.

Proveniența: zona orașului Botoșani, zona bisericii Sfântul Nicolae, Popăuți (?).

Dimensiuni: L = 140 mm; l = 90 mm; g = 15 mm; l chenar = 5 mm.

Material/tehnică: pasta aspră, bine frământată, omogenă, cu nisip cu granulație medie și mare; imprimare în tipar; modelare la roată; asamblare manuală; angobă albă; ardere oxidantă; smalt galben; ardere oxidantă.

¹⁸ S-a optat pentru dimensiunile laturilor celor mai lungi ale fragmentului și grosimea maximă la toate piesele.

¹⁹ Dreapta și stânga în sens heraldic, care se referă la scut și nu la privitor. Pentru probleme legate de arta heraldică, precum și pentru folosirea unui limbaj adecvat, cf. M. Sturdza-Săucești, *Heraldica*, București, 1974, passim.

²⁰ Tenanții susțin scutul și nu cimier-ul unei steme.

²¹ L. Bătrâna, A. Bătrâna, *Unele considerații cu privire la stema dinastică a Moldovei în vremea lui Ștefan cel Mare*, în „A.I.I.A.X.I.”, XXIV / 1, 1987, p. 110, fig. 3/III, 4.

²² P.V. Batariuc, *Cahlle cu motive heraldice*, p. 317, fig. 2/1.

²³ P.V. Batariuc, M. Andronic, *Descoperiri arheologice la Suceava - contribuții la cunoașterea topografiei orașului medieval*, în „Suceava”, XVII – XIX, 1990 – 1992, pp. 41 – 42, fig. 5/7.

²⁴ K.A. Romstorfer, *Cetatea Sucevei descrisă pe temeiul propriilor cercetări făcute între anii 1895 – 1904*, București, 1913, p. 79, fig. 75 /t; 78/b; pl. VI, dreapta.

²⁵ Gh. Dumitroaia, *Materiale și cercetări arheologice din nord – estul județului Neamț*, în „M. A.”, XVIII, 1992, fig. 42/2.

²⁶ M. Berza, *Stema Moldovei în timpul lui Ștefan cel Mare*, în „S.C.I.A.”, 1 – 2, 1955, pp. 81 – 82, fig. 13.

²⁷ Al. Andronic, Eugenia Neamțu și M. Dinu, *Săpăturile arheologice de la Curtea domnească din Iași*, în „A. M.”, V, 1967, pp. 243 – 245, fig. 49.

²⁸ Al. Artimon, *Orașul medieval Trotuș în secolele XIV – XVII. Geneză și evoluție*, Bacău, 2003, p. 155, fig. 38/7.

²⁹ P.V. Batariuc, *Cahlle din Moldova*, pp. 87 – 88, fig. 1/24.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport cu chenarul liniar, simplu; decor în relief. Se păstrează partea inferioară a cahleii. În câmp, scut culcat, despicat, mobilat în cartierul dextru de roză care asuprește dublă cu capete lățite (*croix double patée*), în pal; în cartierul senestru, floare dublă de crin asuprește roză, de asemenea în pal. Scutul este timbrat de coif spre stânga și încadrat de lambrechini cu aspect vegetal (fig. 1/2).

Încadrare cronologică: sfârșitul secolului XV, perioada 1480 - 1490³⁰.

Analogii : cahle asemănătoare au fost descoperite la Cetatea de Scaun a Sucevei³¹, Cetatea Neamțului³², curțile domnești de la Hârlău³³, Iași³⁴, Bacău³⁵, Vaslui³⁶.

3. Cahlă cu decor heraldic, stema dinastică a Moldovei, fragment; picior de montare tronconic; tipul VIII B a³⁷. Fără număr de inventar.

Proveniența: zona orașului Botoșani, zona bisericii Sfântul Nicolae, Popăuți (?).

Dimensiuni: L = 95 mm ; l = 70 mm; G = 10 mm; l chenar = 7 - 10 mm.

Încadrare cronologică: a doua jumătate a sec. XV.

Material /Tehnică de lucru: pastă aspră, insuficient omogenizată, cu nisip cu granulație medie; imprimare în tipar; modelare la roată, asamblare manuală; ardere oxidantă; smalt brun

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport cu chenarul liniar, simplu; decor în relief. Se păstrează partea inferioară, dreaptă, a cahleii. În câmp, scut asimetric, culcat, despicat, mobilat în cartierul dextru de roză (?) ce asuprește o crucea dublă cu capete lățite (*croix double patée*), în pal; în cartierul senestru floarea dublă de crin asuprește o roză în pal. În partea dreaptă a cahleii se găsesc marginile în falduri ale veșmântului pseudotenantului drept ce coboară până aproape de vârful scutului (fig. 1/3).

Încadrare cronologică: sfârșitul secolului XV, perioada 1480 - 1490³⁸.

Analogii: cahle similare provin de la Cetatea de Scaun a Sucevei, Cetatea Neamțului, curțile domnești de la Hârlău, Iași, Bacău, Vaslui³⁹.

4. Cahlă decorată cu Legenda Sfântului Gheorghe; fragment; picior de montare tronconic; tipul VIII B a⁴⁰. Număr de inventar 726.

Dimensiuni: L = 90 mm ; l = 60 mm; G = 10 mm; l chenar = 7-8 mm.

Proveniența: zona județului Botoșani.

³⁰ L. Bătrâna, A. Bătrâna, *op. cit.*, fig. 3 / III, 4.

³¹ K.A. Romstorfer, *op. cit.*, pl. VI, dreapta.

³² Gh. Dumitroaia, *op. cit.*, fig. 42 / 2.

³³ M. Berza, *op. cit.* pp. 81 - 82, fig. 13.

³⁴ Al. Andronic, Eugenia Neamțu și M. Dinu, *op. cit.*, pp. 243 - 245, fig. 49.

³⁵ Al. Artimon, *Civilizație medievală urbană din secolele XIV - XVII (Bacău, Tg. Trotuș, Adjud)*, Bacău, 1998, pp. 75, fig. 34 / 1 - 2.

³⁶ R. Popescu, *Cahle și plăci decorative descoperite la Curtea Domnească din Vaslui*, în „R.M.M.-M.I.A.”, 2, 1978, pp. 63-65, fig. 3 / 1-2.

³⁷ P.V. Batariuc, *op. cit.*, pp. 87 - 88, fig. 1/24.

³⁸ L. Bătrâna, A. Bătrâna, *op. cit.*, p. 110, fig. 3 / III, 4.

³⁹ Cf. supra, notele 31 - 36.

⁴⁰ P.V. Batariuc, *op. cit.*, pp. 87 - 88, fig. 1/24.

Material/Tehnică de lucru: pastă fină, bine frământată, omogenă cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare la roată; asamblare manuală; angobă albă; ardere oxidantă; smalț verde.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport cu chenarul liniar simplu; decor în relief. Fragment din partea superioară dreaptă a cahlei, cu reprezentarea regelui și reginei din cetatea Berythului, părinții prințesei salvată de Sfântul Gheorghe. Este figurat cu personaj cu fața ovală, ochii mari, pomeți proeminenți, purtând o coroană cu trei fleuroni. Din cel de al doilea personaj se mai păstrează doar un fragment de coroană, respectiv doi fleuroni. În partea stângă se găsesc câteva dreptunghiuri în relief, sugerând zidul cetății de pe care cele două personaje urmăresc confruntarea dintre sfânt și balaur (fig. 1/4).

Încadrare cronologică: sfârșitul secolului XV, post 1480⁴¹.

Analogii: cahlă cu decor similar au fost descoperite la cetatea de Scaun⁴², „casa domniei” de pe Câmpul Șanțurilor⁴³, locuințe de orașeni de la Suceava⁴⁴, Curtea Domnească de la Vaslui⁴⁵, Iași⁴⁶.

5. Cahlă cu decor geometric, fragment; fără picior de montare; tipul VIII A⁴⁷. Fără număr de inventar.

Proveniența: zona orașului Botoșani (?).

Dimensiuni: L = 130 mm ; l = 80 mm; G = 17 mm.

Material / Tehnică: pastă fină, bine frământată, omogenă, cu nisip cernut; imprimare în tipar; angobă albă; ardere oxidantă; smalț verde.

Descriere: cahlă fără chenar; decor în relief. Decorul constă dintr – o succesiune de baghete în relief, care se întretaie, formând romburi. Smalțul este deteriorat, posibil în urma arderii secundare (fig. 1/5).

Încadrare cronologică: a doua jumătate a secolului XV.

Analogii: cahlă asemănătoare provin de la Cetatea de Scaun Sucevei⁴⁸, Piatra Neamț⁴⁹, Cotnari⁵⁰, locuințe de orașeni de la Baia⁵¹ și Suceava⁵² precum și de la reședințele boierești de la Bălinești⁵³ și Părâuți⁵⁴.

⁴¹ R. Popa, M. Mărgineanu – Cârstoiu, *Mărturie de civilizație medievală românească. O casă a domniei și o sobă monumentală de la Suceava din vremea lui Ștefan cel Mare*, București, 1979, p. 27 – 29; P.V.Batariuc, *Cahlă cu Sfântul Gheorghe descoperite la Suceava*, în „S.C.I.A.”, AP, 39, 1992, p. 36

⁴² R. Popa, M. Mărgineanu – Cârstoiu, *op. cit.*, pp. 46 – 47, fig. 23.

⁴³ K.A. Romstorfer, *op. cit.*, p. 79, fig.75/q, pl. V, dreapta.

⁴⁴ M.D.Matei, *O casă de orașean din secolul al XV – lea de la Suceava*, în „S.C.I.V.A.”, 28, 1977, 4, pp. 568 – 569, fig. 8/2.

⁴⁵ R. Popescu, *Câteva elemente de factură gotică descoperite la curțile domnești din Vaslui*, în „RMM – MIA”, 1, 1981, p. 53, fig. 5.

⁴⁶ N.N.Pușcașu, V. M. Pușcașu, *Mărturie de civilizație și urbanizare medievală descoperite în vatra istorică a Iașilor*, în „R.M.M. – M.I.A.”, 2, 1983, fig. 12.

⁴⁷ P.V. Batariuc, *op. cit.*, p. 87, fig. 1/23.

⁴⁸ K.A. Romstorfer, *op. cit.*, pl. VII, stângă.

⁴⁹ Eug. Neamțu, *Date istorice și arheologice cu privire la Curtea domnească din Piatra Neamț*, în „M. A.”, I, 1969, p. 234, fig. 4/8.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 101.

⁵¹ Eug. Neamțu, V. Neamțu, S. Chepte, *Orașul medieval Baia în secolele XIV – XVII*, vol. I, Iași, 1980, fig. 111/11, 14; *Idem, op. cit.*, vol II, Iași, 1984, fig. 107/3.

6. Cahlă cu decor geometric, fragment; fără picior de montare (?); tipul VIII A⁵⁵. Număr de inventar 726.

Proveniența: zona orașului Botoșani (?).

Dimensiuni: L = 115 mm ; l = 80 mm; G = 18 mm.

Material/Tehnică: pastă fină, bine frământată, omogenă, cu nisip cernut; imprimare în tipar; angobă albă; ardere oxidantă; smalt verde. Cahlă fără chenar; decor în relief. Câmpul a fost acoperit cu șiruri oblice de triunghiuri în relief, alternând cu suprafețe, de asemenea triunghiulare, plane. Smaltul prezintă cracluri, datorate, cu probabilitate, arderii secundare (fig. 1/6).

Încadrare cronologică: a doua jumătate a sec. XV.

Descriere: din piesa inițială se păstrează o parte a câmpului pe care se găsesc figurate șiruri suprapuse de triunghiuri reliefate și plate.

Analogii: cahle asemănătoare au fost descoperite la Cetatea de Scaun a Sucevei⁵⁶, curțile domnești de la Iași⁵⁷, Vaslui⁵⁸, Bacău⁵⁹ dar și în locuințe de orașeni la Suceava⁶⁰.

7. Cahlă cu decor geometric, fragment; picior de montare tronconic; tipul VIII B a⁶¹. Număr de inventar: 2436 b; 730.

Proveniența: Dorohoi, curtea bisericii Sfântul Nicolae.

Dimensiuni: L = 120 mm; l = 110 mm; G = 10 mm.

Material / Tehnică: pasta fină, bine frământată, omogenă, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare la roată; asamblare manuală; angobă albă; ardere oxidantă incompletă; smalt verde.

Descriere: cahlă fără chenar; decor în relief; se păstrează un fragment de margine. În câmp a fost figurată o roată solară cu brațele arcuite, în mișcare, de tip „vârtce” sau „morișcă”, cu marginile zimțate, alături de care se află o rozetă mai mică, de asemenea de tip „morișcă” (fig. 1/7).

Încadrare cronologică: a doua jumătate a secolului XV.

Analogii: cahle asemănătoare, fără a fi identice, provin de la Cetatea de Scaun a Sucevei⁶², curțile domnești de la Cotnari⁶³, Piatra Neamț⁶⁴, Vaslui⁶⁵, Bacău⁶⁶, precum și în locuințe de orașeni de la Iași⁶⁷.

⁵² P.V.Batariuc, *Cahle descoperite în locuințe de orașeni la Suceava*, în „A.M.C.S.”, I, 1996, p. 78, fig. 5/2.

⁵³ Idem, *Ceramica monumentală descoperită la curțile boierești din județul Suceava*, în „S.C.I.V.A.”, 45, 1994, I, p. 75.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 78, fig. 2/2.

⁵⁵ P.V.Batariuc, *Cahle din Moldova*, p. 87, fig. 1 /23.

⁵⁶ K.A. Romstorfer, *op. cit.*, pl. VII, stânga.

⁵⁷ Al. Andronic, Eugenia Neamțu și M. Dinu, *op. cit.*, p. 237, fig. 45/ 1- 3.

⁵⁸ Al. Andronic, Eug. Neamțu, Fl. Banu, *Săpăturile de salvare de la Vaslui*, în „Materiale (M.C.A.)”, VIII, 1962, p. 97, fig. 14/1.

⁵⁹ Al. Artimon, *op. cit.*, p. 76, fig. 37/2.

⁶⁰ P.V.Batariuc, *Cahle în locuințe de orașeni*, p. 78, fig. 2/4.

⁶¹ Idem, *Cahle din Moldova*, pp. 87 – 88, fig. 1 / 24.

⁶² Idem, *Catalogul colecției Romstorfer – ceramica monumentală*, în mss.

⁶³ B. Slătineanu, *op. cit.*, fig. 17.

8. Cahlă de cornișă, cu decor compozit, fragment; tipul XV A c⁶⁸. Fără număr de inventar.

Proveniența: zona orașului Botoșani (?).

Dimensiuni: L = 240 mm; l = 155 mm; G = 10 mm; l chenar = 5 mm.

Material/tehnică: pastă fină, bine frământată, omogenă, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

Descriere: cahlă cu suprafața într-un singur plan; câmpul încadrat de chenar linear simplu; picior de montare scurt, tras din pastă; decor în relief. Câmpul cahleii a fost divizat de o baghetă în relief în două registre, inegale ca mărime. Registrul mic a rămas nedecorat; registrul mare a fost decorat cu o împletitură de linii curbe ce trasează spații în formă de sămbure de migdală în care se găsesc înscrise stele cu opt raze. Pe spatele cahleii se află urme de funingine, dovada că a fost utilizată la compunerea corpului de încălzire al sobei (fig. 2/7).

Încadrare cronologică: secolele XVI – XVII.

Analogii: cahle cu decor similar nu se cunosc.

9. Cahlă de coronament, fragment; tipul XV B⁶⁹. Fără număr de inventar.

Proveniența: zona orașului Botoșani (?).

Dimensiuni: L = 100 mm; l = 80 mm; G = 10 mm.

Material/tehnică: pastă fină, bine frământată, omogenă, cu mici granule de calcar; imprimare în tipar; ardere oxidantă.

Descriere: cahlă cu suprafața în două planuri, cel superior tratat sub formă de zid de cetate, crenelat, a fost dispus retras față de cel inferior; decor în relief. Locul crenelului este subliniat de câte o linie curbă în relief. Registrul inferior este decorat cu o combinație de linii drepte și triunghiuri ce formează frize (fig. 1/8).

Încadrare cronologică: secolele XVI – XVII.

Analogii: cahle similare, fără a fi identice, provin din locuințe de orașeni de la Roman⁷⁰.

10. Cahlă cu decor geometric, fragment; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D⁷¹. Fără număr de inventar.

Proveniența: zona orașului Botoșani (?).

Dimensiuni: L = 100 mm; l = 95 mm; G = 8 mm; l chenar = 5 mm.

Material/tehnică: pastă fină, bine frământată, omogenă, cu mici granule de calcar; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

⁶⁴ Eug. Neamțu, *op. cit.*, p. 234, fig. 5/3.

⁶⁵ R. Popescu, *Catalogul cahlilor din secolul al XV – lea de la „Curțile Domnești” – Vaslui*, I, în „A.M.M.”, III – IV, 1981 – 1982, pp. 112 – 113, fig. 1 – 6; 9, 11.

⁶⁶ Al. Artimon, *op. cit.*, p. 76, fig. 37/4.

⁶⁷ N.N. Pușcașu, V.M. Pușcașu, *op. cit.*, fig. 27/b.

⁶⁸ P.V. Batariuc, *op. cit.*, p. 94, fig. 1/58.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 94, fig. 1/59.

⁷⁰ P.V. Batariuc, D. Hordilă, *Cahle din colecțiile Muzeului de Istorie Roman*, în „Suceava”, XXVI – XXVIII, 1999 – 2001, p. 390, fig. 9.

⁷¹ P.V. Batariuc, *op. cit.*, pp. 90 – 91, fig. 1/35.

Cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport cu chenarul liniar, dublat de un altul, realizat dintr – friză de scurte linii paralele. Se păstrează un colț, decorat cu un dreptunghi în care au fost înscrise linii care se întretaie și hașuri (fig. 2/5).

Încadrare cronologică: secolul XVII.

Analogii: cahle asemănătoare au fost descoperite la Cetatea de Scaun⁷² și Curtea Domnească din Suceava⁷³.

11. Cahlă cu decor vegetal, fragment; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D⁷⁴. Fără nr. inv

Proveniența: zona orașului Botoșani (?).

Dimensiuni: L = 80 mm; l = 80 mm; G = 7 mm; l chenar = 10-13 mm.

Material / Tehnică: pastă omogenă, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; angobă albă; ardere oxidantă; smalt policrom.

Descriere: cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport cu chenarul liniar, simplu, acoperit cu smalt verde smarald; zona din imediata apropiere a chenarului, smălțuită în alb, a fost tratată ca o scotie. În câmp se găsește un grup de frunze crestate, dispuse de o parte și de alta a unei diagonale terminate cu un mic boboc de floare. Motivul decorativ în relief, smălțuit în alb, se detașează pe fondul albastru *caeruleum* (fig. 2/1).

Încadrare cronologică: a doua jumătate a secolului XVII⁷⁵.

Analogii: fragmentul se încadrează în categoria cahlelor polono – lituaniene. Fragmente de cahle similare provin de la curțile domnești de la Iași⁷⁶ și Suceava⁷⁷ cât și la Cetatea de Scaun a Sucevei⁷⁸.

12. Cahlă cu decor vegetal, fragment; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D⁷⁹. Fără număr de inventar.

Proveniența: zona orașului Botoșani (?).

Dimensiuni: L = 120 mm; l = 100 mm; G = 7 mm; l chenar = 12 mm.

Material / tehnică: pastă omogenă, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; angobă albă; ardere oxidantă; smalt brun deschis; ardere oxidantă.

Descriere: cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport cu chenarul liniar, simplu; decor în relief. În câmp a fost reprezentat un motiv vegetal compus din patru frunze de acant dispuse în cruce, combinate cu frunze puternic crestate, dispuse de – a lungul unei diagonale terminate cu o floare cu trei petale inegale. Pe spatele cahle se observă urme de funingine (fig. 2/2).

Încadrare cronologică: secolul XVII.

⁷² K.A. Romstorfer, *op. cit.*, pl. VII, stânga.

⁷³ P.V. Batariuc, *Motive decorative în ceramica din secolul al XVII – lea de la Curtea Domnească – Suceava*, în „Suceava”, VIII, 1981, p. 115, pl. 4/3.

⁷⁴ Idem, *Cahle din Moldova*, pp. 90 – 91, fig. 1 / 35.

⁷⁵ Eug. Neamțu, *Ceramica decorativă polono – lituaniană de la Curtea Domnească din Iași*, în „S.C.I.V.”, 21, 1970, 4, pp. 701 – 702.

⁷⁶ *Ibidem*, pp. 699 – 700, fig. 1/11.

⁷⁷ P.V. Batariuc, *Cahle polono – lituaniene descoperite la Suceava*, în „A. M.”, V (sub tipar).

⁷⁸ *Ibidem*.

⁷⁹ P.V. Batariuc, *Cahle din Moldova*, pp. 90 – 91, fig. 1/35.

Analogii: Este unul din cele mai frecvente întâlnite motive decorative. Cahle similare provin de la Cetatea de Scaun a Sucevei⁸⁰, curțile domnești de la Cotnari⁸¹, Piatra Neamț⁸², Iași⁸³, Suceava⁸⁴, locuințe de orașeni de la Baia⁸⁵, Iași⁸⁶, Suceava⁸⁷, Siret⁸⁸, Tg. Trotuș⁸⁹, reședințe boierești de la Șipote – Iași⁹⁰, Todirești⁹¹, mănăstirea Putna⁹² etc.

13. Cahlă cu decor compozit, geometric și vegetal, fragment; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D⁹³. Fără număr de inventar.

Proveniența: zona orașului Botoșani (?).

Dimensiuni: L = 80 mm; l = 75 mm; G = 5 mm.

Material / Tehnică: pastă fină, omogenă, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare; modelare manuală; ardere oxidantă.

Descriere: cahlă fără chenar; decor în relief. Se păstrează un colț al cahle. În câmp a fost trasată o rețea de pătrate obținute prin îmbinarea unor linii duble, în relief; în fiecare pătrat se află înscrisă câte o floare cruciformă, cu patru petale (fig. 2/6).

Încadrarea cronologică: secolul XVII.

Analogii: Fragmente de cahle cu un motiv asemănător, fără a fi identic, au fost descoperite la Curtea Domnească din Iași⁹⁴.

14. Cahlă cu decor heraldic, acvila bicefală; fragment; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D⁹⁵. Fără număr de inventar.

Proveniența: zona orașului Botoșani (?).

Dimensiuni: L = 137 mm; l = 75 mm; G = 7 mm; l chenar = 6 mm.

Material/Tehnică: pastă fină, omogenă, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

Descriere: cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar, simplu; decor în relief. Se păstrează un fragment din partea superioară, centrală a cahle. Lângă chenarul liniar câmpul cahle este încadrat de un cartuș cu colțurile ușor rotunjite, realizat dintr-o tresă formată din trei șiruri de mici puncte alungite, cartuș întrerupt în mijlocul

⁸⁰ K.A. Romstorfer, *op. cit.*, p. 79, fig. 76 / X; pl. VII, stânga.

⁸¹ B. Slătinenu, *op. cit.*, fig. 5 – 7.

⁸² C. Matasă, *Șantierul arheologic Piatra Neamț*, în „S.C.I.V.”, 6, 1955, 3 – 4, p. 827.

⁸³ Al. Andronic, Eugenia Neamțu și M. Dinu, *op. cit.*, pp. 247 – 249, fig. 54, 55.

⁸⁴ P.V. Batariuc, *Motive decorative*, p. 112, pl. 1, 2.

⁸⁵ Eug. Neamțu, V. Neamțu, S. Cheptea, *op. cit.*, vol II, Iași, 1984, fig. 117/7, 10, 13.

⁸⁶ Inedite. Descoperite cu ocazia construirii Centrului Oamenilor de Afaceri din Iași. Informație Costică Asăvoaie, căruia îi mulțumim.

⁸⁷ P.V. Batariuc, *Cahle în locuințe*, p. 80, fig. 6/3 – 4.

⁸⁸ Idem, *Cahle din Moldova*, p. 173.

⁸⁹ Al. Artimon, *Orașul medieval Trotuș în secolele XIV – XVII. Geneză și evoluție*, Bacău, 2003, p. 171, fig. 55 / 2.

⁹⁰ B. Slătineanu, *Ceramica feudală românească și originile ei*, București, 1958, p. 191, fig. 92.

⁹¹ P.V. Batariuc, *Ceramică de la curți boierești*, p. 80.

⁹² Inedite, în colecțiile Complexului Muzeal Bucovina, Suceava.

⁹³ P.V. Batariuc, *Cahle din Moldova*, pp. 90 – 91, fig. 1 / 35.

⁹⁴ Al. Andronic, Eugenia Neamțu și M. Dinu, *op. cit.*, fig. 52/ 2 – 5, 55.

⁹⁵ P.V. Batariuc, *op. cit.*, pp. 90 – 91, fig. 1 / 35.

părții superioare de un cerc împărțit în patru suprafețe egale de două diametre care se întretaie în unghi drept. În câmp a fost figurată o acvilă bicefală, purtând pe fiecare din cele două capete câte o coroană închisă, puternic stilizată (fig. 2/3).

Încadrare cronologică: secolul XVII.

Variantă inedită a unui motiv emblematic cunoscut prin descoperiri făcute pe străzile Costache Negri și Ștefan cel Mare⁹⁶, mănăstirea Barnovschi din Iași⁹⁷, mănăstirile Dobrovăț⁹⁸ și Tazlău⁹⁹ cât și prin fragmente aflate într-o locuință din prima jumătate a secolului al XVIII-lea de la Căușeni¹⁰⁰.

15. Cahlă cu decor heraldic, acvila bicefală încoronată; picior de montare rectangular, scurt; tipul IX D¹⁰¹. Fără număr de inventar

Proveniența: zona orașului Botoșani (?).

Dimensiuni: L = 220 mm; l = 210 mm; l chenar = 5 mm.

Material / Tehnică: pastă fină, omogenă, cu nisip cernut; imprimare în tipar; modelare manuală; ardere oxidantă.

Descriere: cahlă cu suprafața ușor adâncită în raport de chenarul liniar, simplu; decor în relief plat. Câmpul cahleii este mărginit de un cartuș având colțurile ușor rotunjite, realizat dintr-o tresă formată din trei șiruri de mici puncte alungite, cartuș întrerupt, în mijlocul părții superioare de un cerc împărțit în patru suprafețe egale de două diametre perpendiculare. În câmp a fost figurată o acvilă bicefală, puternic stilizată, cu aripile deschise, în zbor, picioarele depărtate terminate cu ghiare puternice, coada cu aspect vegetal. Pe fiecare din cele două capete se găsește câte o coroană închisă, stilizată. Cahla a fost restaurată, partea superioară fiind refăcută, fără a se ține seama de fragmentul descris anterior care, posibil, provine de la această piesă (fig. 2/3).

Încadrare cronologică: secolul XVII.

Analogii: variantă inedită a unui motiv decorativ cunoscut în secolul XVII¹⁰².

*

* *

Cahlele și fragmentele de cahle păstrate în colecțiile Muzeului Județean Botoșani, deși puțin numeroase, se dovedesc a fi diferențiate atât din punct de vedere tipologic cât și din cel al încadrării cronologice, datând din perioada secolelor XV-XVII.

Fragmentele de cahle datând de la sfârșitul secolului XV, aflate în patrimoniul muzeului botoșănean își găsesc analogii în descoperiri făcute în medii diverse din

⁹⁶ Al. Andronic, *Iași până la mijlocul secolului XVII. Geneză și evoluție*, Iași, 1986, p. 70, fig. 50 / 1.

⁹⁷ Al. Andronic, R. Popovici, C. Ionomu, C. Asăvoaie, *Săpături de salvare în vatra istorică a Iașilor. sec. XV – XVII*, comunicare prezentată la cea de a XXVI – a sesiunea națională de rapoarte privind rezultatele cercetărilor arheologice din anul 1991, 15 – 17 mai 1992.

⁹⁸ N. N. Pușcașu, V.M. Pușcașu, *op. cit.*, p. 38.

⁹⁹ St. Scorțanu, *Mănăstirea Tazlău, jud. Neamț. Date arheologice*, comunicare prezentată la cea de a XXVI – a sesiune națională de rapoarte privind rezultatele cercetărilor arheologice din anul 1991, Iași, 15 – 17 mai 1992.

¹⁰⁰ Ion Tentiuc, *Observații privind cahlele din locuința medievală de la Căușeni*, în vol. *Studii de istorie veche și medievală. Omagiu profesorului Gheorghe Postică*, Chișinău, 2004, pp. 244-245, fig. 1/1.

¹⁰¹ P.V. Batariuc, *op. cit.*, pp. 90 – 91, fig. 1 / 35.

¹⁰² Cf. supra, notele 96 – 99.

Moldova: cetații, curți domnești, reședințe boierești, locuințe de orașeni. Calitatea execuției, nu întotdeauna ireproșabilă, imprimarea în tipar de lemn care a avut drept efect estomparea unor detalii, ne face să avansăm ipoteza că aceste fragmente de cahle au fost produse într – un atelier orașenesc¹⁰³, activ chiar la Botoșani. În absența informațiilor legate de locul și condițiile de descoperire a acestor fragmente de cahle, putem să presupunem că provin de la curțile domnești de la Dorohoi și Botoșani, neidentificate încă în teren, deși motivele decorative de inspirație heraldică nu pot fi puse în legătură, în mod exclusiv, numai cu edificii aulice¹⁰⁴.

În sensul apartenenței la o construcție aulică se poate interpreta fragmentul de cahlă polono – lituaniană, dacă acțiunea de refacere a Curții Domnești din Iași, după dramaticele evenimente din anul 1650, inițiată de Vasile Lupu, se dovedește a fi fost extinsă și asupra celorlalte curți domnești din Moldova¹⁰⁵.

Cantitatea redusă a fragmentelor de cahle păstrate în colecțiile Muzeului Județean Botoșani nu permite formularea unor ipoteze legate de forma sau registrul ornamental al sobelor compuse din aceste fragmente. Putem doar să presupunem, pentru sfârșitul secolului al XV-lea, că aceste fragmente de cahle au fost utilizate la realizarea unor sobe gotice cu forme inspirate din arhitectura religioasă sau militară a timpului¹⁰⁶. Fragmentele de cahle din secolele XVI-XVII și XVII, atât cu decor geometric, vegetal sau heraldic, aparțin cahlelor – tapet, care se repetă obsesiv în corpul sobei. Conform gustului epocii, în realizarea instalațiilor de încălzire era folosit un singur motiv decorativ, care, prin repetiție, crea adevărate suprafețe textile¹⁰⁷.

Fragmentele de cahle păstrate în colecția de arheologie medievală a Muzeului Județean Botoșani se încadrează în marea categorie a ceramicii monumentale din Moldova secolelor XV – XVII, iar prezentarea lor se constituie într-un demers legat de cunoașterea, sub toate aspectele, a vieții cotidiene a celor care au trăit în teritoriul est-carpatic.

The unpublished store tiles from Botoșani (Abstract)

Out of the objects that form the medieval archeology of the collection of the Botoșani County Museum, varied through utility, but also by the materials used and the producing technology, we would like to highlight some. Store tiles and fragments of store tiles dating from the 15th - 17th centuries.

The store tile fragments have got into the collections of our museum as a result of some lucky discoveries made during the time, and, for most of them the place of

¹⁰³ P.V.Batariuc, *Ateliere pentru producerea cahlelor în Moldova medievală*, în „S.C.I.V.A.”, 43, 1992, 2, pp. 213 – 215.

¹⁰⁴ Idem, *Elemente heraldice pe cahle*, pp. 329 – 330, nota 109.

¹⁰⁵ Eug. Neamțu, *op. cit.*, pp. 701 – 702.

¹⁰⁶ P.V. Batariuc, *Cahle din Moldova*, pp. 138 – 141, fig. 85.

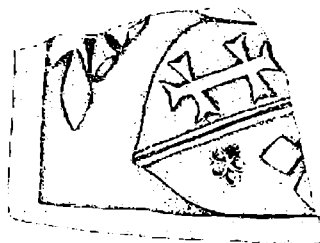
¹⁰⁷ *Ibidem*, pp. 141 – 142, fig. 97, 95 – 96.

1

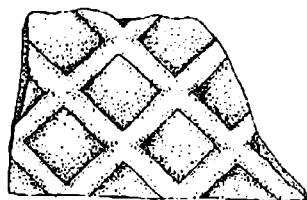
2

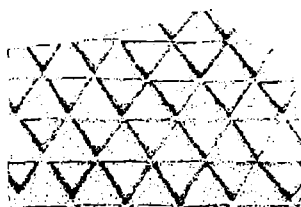
3

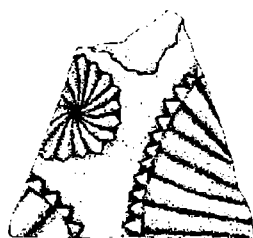
4

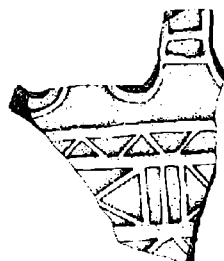
5

6

7

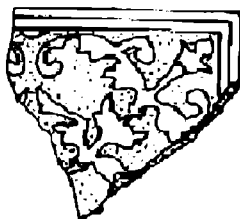

8

Fig. 1 – fragmente de cahle din secolele XV (1-7) și XVI-XVII (8) (colecția Muzeului Județean Botoșani)

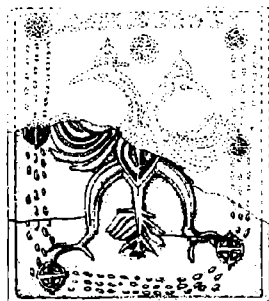
1

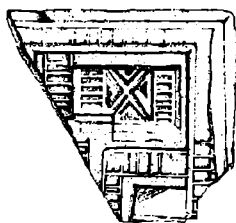
2

3

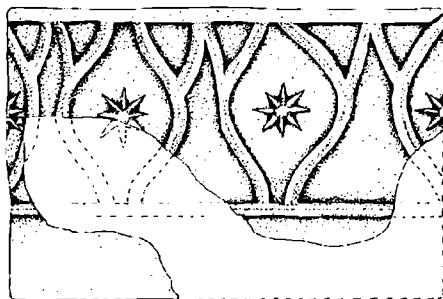
4

5

6

7

Fig. 2 – fragmente de cahle din secolul al XVII – lea (colecția Muzeului Județean Botoșani)
www.muzeubt.ro / www.cimec.ro

discovery is not exactly known, most of the fragments having, apparently, their origin in the city of Botoșani, in the area of St. Nicolae (Nicholas) Church, Popăuți.

Dating from the 15th century there are some fragments of rectangular store tiles, relief scenery, truncated cone – shoped, leg of assembling, decorative pattern with geometric figures (picture 1/5-7), with heraldry elements, the dynastic escutcheon of Moldavia between 1480 / 1490 (picture 1/1-3) as well as the legend of Saint George, namely the moment of the fighting between the Saint and the dragon (picture 1/4).

Dating from the XVIth - XVIIth centuries there is a fragment store tile decorated with geometric figures (picture 2/7) and a fragment of crowning wall – shoped store tiles with crenels and right – angled merlons (picture 1/8).

Other fragments of store tiles, among which one of them, decorated with linear motives (picture 2/5) and other two decorative designs with dented leaves and stems ending with buds (picture 2/1-2), but also with composite, geometrical and vegetal elements (picture 2/6), date from the XVIIth century.

From the XVIIth century there is a complete store tile and a fragment, both of them decorated with a two – headed crowned eagle, a new alternative of this ornamental design of heraldic inspiration (picture 2/3-4).

The fragments of store tiles kept in the collections of the County Museum from Botoșani, find themselves equivalents in the discoveries made in various places in Moldavia, fortresses, manors, aristocratic residences, monasteries, all joining the big category of the monumental pottery from the XVth - XVIIth centuries in the Eastern Carpathian territory.

The presentation of these fragments represents an approach bound by knowledge, in all respects, of the daily life of those who had lived in the Middle Ages in the territory between the Carpathians and Nistru.